

Bányászballada

Nagyapámat hallgatag, fáradt öregemberként ismertem. És csak néhány évig. Mert tíz éves sem voltam, amikor eltemették. Nem csoda, hogy kevés emlékem maradt róla. Néhány nótatöredék, egy jellegzetes mozdulat, amikor találkozásunk alkalmával fejemre tette nyitott tenyerét és egyetlen történet, amelyet elmondott nekem, s amely végigkísér egész életemen.

Nyár volt. Az öreg a kertben, a körtefa alatt ült, melynek földrehullott, érett gyümölcsseit zümmögő darazsak dézsmálták. Háromszögű reszelővel élesítette a térdei közé szorított fejszét. Én a lábánál ültem, egy krumplibokor tövében és az üres gyufásdobozba zárt darázs szabadulásra törő vergődését hallgattam. Nagyapám időnként végighúzta hüvelykujját a fejsze élén, miközben ezt mondta:

– Még nem elég éles.

– Miért kell élesnek lenni? – kérdeztem.

– Mert fejsze – mondta az öreg és közelebb emelte a szeméhez a napfényben megcsillanó szerszámot.

A választ nem értettem, de nagyapám ezt nem vette észre. Egyenletes mozdulatokkal húzta, nyomta a reszelőt. A minket körülvevő nagy csend szinte felitta a kemény anyagok súrlódásának és a gyufásdobozba zárt darázs vergődésének zaját.

– Te azt az embert már nem ismerted – kezdte a történetet. Mi sem láttuk azóta. Akkor még barakkokban laktunk, s mivel asszony és család sem volt, annyit dolgozhattunk, ihattunk, meg pipázhattunk, amennyit akartunk. A szén nagy úr – vetett rám az öreg egy pillantást. – Le kell menni érte a föld alá. Itt történt a baj, a bányában, mert beszakadt Szegény Farkas Tóni maradt alatta. Megpróbáltuk kihúzni, de nem lehetett, mert egy szívós akácdeszka – amire felülről leszakadt a föld – odaharapta az egyik kezét. Menekültünk volna mi, de Tónit mégsem lehetett otthagyni. Közben megindult a futóhomok is, mint a finom liszt, amiből a kenyeret sütik. Erre a karbidlámpák is elkezdtek pislogni, mintha azok is megijedtek volna. A futóhomok meg csak jött, folyt, lassan kitöltötte az egész beszakadt vágatot. Farkas Tóni rángatta magát, mint a csapdába esett vad, de aztán a homok lecsillapította. Testét ellepte már, egészen a szívéig. Riadtan és mozdulatlanul néztük, hogyan pusztul el egy ember a szemünk láttára. Arca eltorzult a kintől és elkékült, sűrűn patakozó izzadságát fölitta a finom, zizegő homok. „Itt már nincs mit tenni” – mondta valaki közülünk. De erre Farkas Tóni ismét megmozdult és felkiáltott:

– A fejszét!

– Megértettük, de ki vállalkozott volna ilyesmire? – nézett rám az öreg.

– A fejszét! – kiáltotta még egyszer Tóni. És ahogy a homok mozdulni engedte, úgy nézett sorban ránk.

– Jani! – kiáltotta rekedten a nevemet. – Hallod?

– Még a fejemet sem mozdítottam meg. Csak tartottam a lámpát, és világitottam neki a halálához.

– Lovász! – szólította könnyörögve a következőt. De az sem válaszolt. Az izzadság ellepte már Tóni egész arcát, és mintha könnyet is láttam volna szeme tájékán.

– Francsi! – próbálkozott a következőnél. De az is csak állt és bénán mozdulatlan maradt. Látszott rajta, ha indulna is, ellenkező irányba, kifelé menne.

– Barkóczi – nyögte most már halkán Farkas Tóni. – Legalább te! – Összeszedte minden erejét és még egyet kiáltott. – Társak, cimborák! Ne hagyjatok! A fejszét! – De ezt a kiáltást is csak a homok hallotta meg, mert egyre sietett, közeledett a vállaihoz.

– Ez a Barkóczi – folytatta kissé lecsendesítve hangját az öregapám – akkor olyan negyvenesztendő lehetett. Nem sokáig volt köztünk, de én jól emlékszem rá. Oldalra fésülte a haját, és szakállt növesztett. Ha ráért, legtöbbször olvasott. Okos embernek tartottuk, ezért csodálkoztunk, hogy közben keveredett meg hogy keveset beszélt. S ha mondott is valamit, nem magáról mondta, hanem nekünk. Az orosz-japán háborút emlegette, meg az orosz forradalmat. Azt mondta, nálunk is lesz forradalom, de a miénket nem tudják leverni, mint Oroszországban. Akkoriban nem nagyon tudtuk, mi van a nagyvilágban. Ezért mindig szívesen hallgattuk Barkóczit, ha már rászánta magát és megszólalt. Olyan szépen tudott beszélni, mintha mesélne. Olykor késő este is körülötte ültünk, a kártya pakliban pihent és a karbidlámpát se gyújtottuk meg. Ő meg csak beszélt, mesélt. Amikor azt mondta, hogy elérkezik az idő és mi, munkások leszünk az urak, az öregebbek nem hittek neki és fejüket csóválták, de egyikük se mondta ki hangosan, hogy nem igaz. Tizenkilencben aztán sokat emlegettük Barkóczit. Akkor már tudtuk, hogy ő a jövőbe látott.

Itt elhallgatott nagyapám. Felnézett a körtefa levelei által megszűrt napfénybe és felsóhajtott. Aztán így folytatta:

– Mint magunkfajta embert, egyáltalán nem ismertük. Magáról, családjáról soha nem beszélt. Mintha senkije se lett volna. Valahonnan messziről szakadt ide közénk, s akkoriban nem voltak olyan kíváncsiak az emberek, mint manapság. Én, ha ránéztem, mindig úgy éreztem, ezt az embert egyszer valahol nagyon megverték. Szóval ez a Barkóczi akkor felkapta a fejszét, ránk kiáltott, hogy világítsunk és beugrott Tónihoz, aki már eszméletlen volt, de az egyetlen fejszecsapásra magához tért. Mikor kihúztuk, még beszélt is valamit az órájáról. Kivittük a bányából a napra, de akkor már nem sok élet volt benne. Tudtuk mi, hogy el kellene kötni a karját, de olyan kevés maradt a kezéből, hogy nem lehetett. Elvérzett. Érted? – nézett rám az öreg. – Kifolyt a vére. Elfolyt az élete – tette hozzá magyarázólag.

Nagyapám egy ideig nem szólt. Letette a fejszét, meg a reszelőt és lassú, szórakozott mozdulatokkal dohányt kényszerített a pipájába. A többit aztán olyan nyugodtan mondta el, mintha mesélne.

– Másnap Barkóczi odaadta a pipáját meg a dohányzacskót Francinak. Azt mondta, hányingere van, ha rágyújt. Szótlanul dolgoztunk és dél-

lután sem ültünk ki a barakk elé kártyázni. Én visszavartam a ruháról leszakadt gombokat. Lovász meg a bakancsát reparálta. Franci elfogadta ugyan Barkóczytól a pipát, meg a dohányzacskót, de a saját pipájában gyújtotta meg a dohányt. Emlékszem, akkor este fullasztó volt a hőség. Megrekedt a meleg levegő itt, a völgyben. Sokáig nem tudtam elaludni, és csak forgozódtam a szalmazsákon.

– Harmadnap, amikor ácsolni kellett, meg faragni a fát, Barkóczy az istennek nem nyúlt volna a fejszéhez. Lovász szól nekik, de az csak meg rázta a fejét. Sikta végén se hozta ki magával a fejszét. Pedig jó acélból készült. Favágóktól vette, nem itt kapta a kincstártól és mi irigyeltük is tőle. Én még szólni is akartam, hátha elfelejtette, de aztán rájöttem, hogy nem erről van szó. Egyszerűen minden szerszámtól irtózott, aminek nyele és éle volt.

Negyednapra temették el Tónit. Akkor még kicsi volt itt a telepen a temető. Alig volt néhány sírhant. Mi ástuk meg a sírját, a bányaműhely asztalosaival gyalulták a koporsóját. A temetésre a városból papot hoztak, meg két csendőr is megjelent. A tanácsos úr beszélt nagyon szépen a bányászok sorsáról, haláláról. Temetés után kiültünk a barakk elé, a kecskelábú asztalhoz és bort ittunk. Senki nem beszélt. Csak vártuk az estét. Egyszerre csak megérkezett a két csendőr. Poros csizmájuk mellé eresztették a pusztust és kiszólitották közülünk a lócáról Barkóczyt. Az felállt, begombolta a nyakán az inget, felvette a kabátját és eléljük lépett. Hagyta magát megbilincselni. És mi olyan tehetetlenül néztük, mint Farkas Tóni pusztulását a bányában.

– Idd meg a borodat! – mondta akkor neki Lovász és az asztalon maradt fél pohár borra mutatott.

– Nem – rázta meg a fejét Barkóczy. – Nincs messze a város, három óra alatt megjárom. Ha visszajöttem, megiszom.

– Meg kellett volna akkor innia még azt a fél pohár bort – mondta csendesen nagyapám, miközben tenyerét a fejemre tette. – Az egyik csendőr még a bilincset is levette róla, hogy megihassa a bort. Barkóczy azonban egyre csak ezt hajtogatta: „Majd, ha visszajöttem. Három óra alatt megjárom a várost. Majd, ha visszajöttem . . .”

Nagyapám itt ismét elhallgatott. Meggyújtotta az imént megtömött pipát s csak ezután folytatta.

– Ő soha nem jött vissza. Csak a csendőrök. Átkutatták a holmiját, és elvitték a könyveit. Azt mondták, hogy Barkóczyt elítélte a bíróság, mert hogy szándékosan megölt egy embert, meg már azelőtt is keresték, mert lázított és tiltott könyveket olvasott. Ami holmi maradt utána, mi egy kendőbe kötöttük, odatette Lovász a tőle kapott pipát, meg dohányzacskót is. A banyu ott hányódott sokáig. Nem is tudom, mi lett vele, amikor a barakkot lebontották. A fejszéje meg a bányában maradt. Közülünk nem nyúlt hozzá senki. Pedig mindig irigyeltük, mert jó acélból készült.